

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОСТАУПНИКА У СРБИЈИ

Издази два пута месечно

НАВЕАС-CORPUS АКТА

или

ЈАМСТВА ЗА ЛИЧНУ СЛОБОДУ

НАПИСАО

(по немачким писатељима и нашим законима)

ЈОВАН МИЛИЋЕВИЋ,

рачуноспит. Гл. Контроле.

У старим слободним државама гласана је лична слобода невероватно много. Ми, савременици, патимо од друге заблуде. Ми, ради личне слободе, напуштамо опште право свију, као да је свазко поједино лице савршено биће око кога се сав свет окреће. **Влучили.**

I

Појам слободе.

За савремене слободе имају заслуге, на првом месту, Енглези и Северни Американци. Енглеска Magna Charta, основа енглеског устава, од 1215, и Habeas-Corpus акта од 1679 године — исправа, у којој су изложена грађанима јамства против незаконитог или самовољног затвора, — и данас основа су савременим слободама.

Хоћемо да говоримо о тима савременим слободама у опште, као правим, истинским, законима државним ујамченима и по томе правним слободама; али на то ћемо тек доћи.

Прво морамо почети са најстаријом слободом — првом, природном, физичком слободом, коју је човек имао одмах на

расположењу, чим се осетно жив, пошто је Бог у њега духуо бесмртну душу, како веле свете књиге.

Дакле, кад је Бог створио човека и животињу, уједно дао им је и слободу, само животињи много нижег ступња.

Тако слободу нису дали људи једни другима, кад су се први пут састали на скупу. То је било много доцније, и после грозних бораба, невоља и крвављења. Много је проливано крви љуцке, докле се дошло до савремених скупштина народних.

Претходно морамо мало да промудрујемо о развијању и усавршавању слобода. Све — све, али философија на философија! Она је и отац и мајка свему добром и правичном! Петоњи нараштаји дугују неограничену благодарност подједнако и философији, делима учених људи, а и оним мужевима који су, или вештином, или жртвовањем свога живота, остварили планове философије, те је појам о слободи постао општи, човечанства; и што је нестало ропства!

Како су људи, једни другима, и могли давати слободе, кад су је сви подједнако добили од Бога оца? И где је то још било, да је ко другоме дао своју неопходну потребу, без које неби могао ни опстати на овој земљи.

А! Ако ли питамо за отимање, то је што друго. Сила Бога не моли, сила отме земљу и градове....

Ако су једни слободе имали, а други нису, то је што су јачи слабима слободу отимали.

Ако прегледамо појединости света, микрокосмос, видимо да се у органичких створова поступно диже њихова слобода до савршеног значаја. На коју год страну погледамо, свуда видимо доказе Божије воље, — тако да рекнемо, да неби учинили насиље обичном говору. Рашће, срасло за своје место, и у самој ствари некретно, неслободно, показује прве наклоности слободи тиме, што, у нагону за својим опстанком, самоодржањем својим, пушта корен тек онамо, где понајпре нађе хране, пристаје и грана се онде, где нађе *заштите за своје развијање и напредовање*. Слободница је животиња која се креће по природном нагону и својој потреби, него кад је гонимо да

живи по нашој. Независна од наџ, животиња бира место свога мира и уређује га; бира себи храну, лови хитрином човека и стара се за своје мале.

Ово је, код животиња, већ знак *природне* — *физичке слободе*, па и знак наклоности *моралној слободи*, па пр. вернос пса, срчанос коња, понос лава и приљежање пчеле. Само што се ова *животинска слобода* не покреће математичком или механичком потребом, него по осећајима, жељама, страху.

Међутим човек се уздиже до самосталне радње; код човека тек сасвим се развија *морална и духовна слобода*, као код лица, а са тим уједно и самоусавршавање и одговорнос. Распознавање добра од зла, истине од заблуде, тек код човека добија свој решавајући значај. Тек услед ове више слободе воље и духа, може се човек борити против силе природног нагона, и, на засебан начин, образовати лични живот.

Ово, што не верујемо да когод може предругојачити, тврди да је Бог човека одредио за најодличније створење; а то не може бити без слободе.

Бог је свет и човека створио како треба, са способностима за усавршавање и самоопредељавање, т. ј. да сам себи одређује шта ће предузимати и како усавршавати се у свему, па и односно уређивања своје привремене земаљске државе; а у осталом, Бог је оставио да сваком суди по заслужи у „вечном царству“ своме.

Остављен овако на слободу, а са својствима која га одликују од свију животиња, човек је занемарно божју вољу, па је својој дао тастир... Сетимо се Адамовог раја!

Тако се природна слобода појавила код човека као самољубље, самоодржање, самовоља, воља јачега, те су једни постали господари, а други робље — стока репата и куца...

Сетимо се Сиракузе, Рима старог и оних силника новијих времена, који грмљаху: „Сваки грађанин у мојој држави, то је дрво у моме забрану; а које дрво мени жира не да, ја ћу га секиром...“

Тако су се заметнуле љуте и кржаве борбе, отимања, убијања и разне друге, како ми данас кажемо, недаће. Сваки

јачи радио је како је била њему воља; и тако је то ишло, као што знамо, дуго и дуго, докле се једном одлучило уређивање људских одношаја права и слободе...

И морало је то тако бити, морало се доћи до садашњих последица; јер нико није хтео одрећи се своје слободе...

Слобода одушевљава људе за највећа дела, ма да љубав спрема ње није једино у мржњи на угњетавање, нити у гомилању блага; јер најслободнији народи, вољно подлегну пролазном тлачењу — диктатури, и жртвују све своје благостање — за одбрану слободе. Слобода има своју нарочиту драж; и ко у слободи тражи што друго, осим ње саме, тај је готов роб. *А најдубљи основ слободи у томе је, што је она божанствено својство човека, што је самосвесан и самоопредељив живот највишега ступња, што се потврђује творчевим делом самоусавршања и усавршања света.*¹⁾

Свакоме је предрага слобода и правича.

Некакав човек носаше по једном тргу сандуче вичући: „панорама, панорама, да видите чуда за 10 пара“!

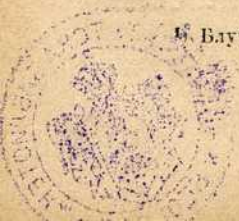
И људи су прилазили, плаћали и гледали! Једни оду, други дођу!

Најпосле тај човек повиче: „ближе људи, сад има да се види што нико није пре ни видео ни чуо: Европа, Синоп, цео свет и три села више. Добро пазите, кроз стакло уочите, епо онамо, у оном прекрасном пољу, под оном гором зеленом прекрасно место, ту су та три села, ту се живи по вољи, ту нема ни касетана, ни полиције, ни кмета, ни бирова; ту се не плаћа данак, ту је слободе колике и какве хоћеш!“...

И ако се није веровало свему овоме опет многи не могаше одољети радозналости да виде и слободу на хартији намоловану, у сандучету затворену...

Еле, много је и мука било, и времена прошло, много је људских тековина, лепота и красота упропашћено; а свет унапређен у борби између истинске слободе и саможивља,

¹⁾ Блаунтшијев државни лексикон, свеска 9-та, стр. 677. Цирих, 1870.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBR.BS

самоодржања, самовоље, докле се једва једном успело, да се постави граница између истинске слободе и самовоље, између праве и лажне слободе.

Па шта је *лажна слобода*?

То је она природна слобода која је непријатељ правди и правичи; реду и поретку; истини и миру, свакој власти, свакоме пропису, правилу, односно §§-ма. Даље, та је слобода квареж првог реда, дивља, животињска, покретана само нагоном и осећајима, као што је речено напред при разлагању о животињској слободи, те и свако лице које се за том слободом поводи, равно је животињи.

Ова слобода још значи уображење некакве неограничене независности људи, некакав идеал државе.

Исход такве слободе био би *разорење државе и свеколиког правног поретка*; и тада, у општој развалини, неби могло више опстати ни само тобожње неограничено право слободе, т. ј. да сваки ради како му је воља.

Против те слободе устао је и сам божанствени ум речима: „*не чини другоме, што ниси рад да теби други чини.*“

А шта је *истинска, права слобода*?

Само-човек није за нигде. Само у друштву са људима може опстати, усавршавати се, у опште постићи разумне цели свога живота. Али кад је човек често у додиру са људима, лако се и замере један другоме, нађе се силество закачака да се сваде, један другог нападну и да пусте на вољу оној природној слободи; па још ако нема уставе — реда и државне штитбе, онда тешко слабијем.

Права, истинска, корисна слобода, дакле, може се замислити само у истинској држави, само у свези са државним уставом и правним поретком. Правни појам слободе не може се одвојити од правног поретка, који је основа и потпора слободи. Докле је она везана за правни поредак, докле је она и ујамчена формалним законима и помоћним сретствима правним. *И права истинска слобода, у слободној држави, мора бити тако ујамчена од излапљења и злоупотреба.*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Што је савременија правна заштита, коју држава даје слободном животу људи, у толико у тој држави бива и пунија и богатија слобода. Што је оскуднија и веретичнија државна штитба, *т.ј. слобода бива или угњетенија или разузданија.*

Тако уређена, законима обележена, ујамчена и од државе и сваког појединца чувана слобода, то је *права истинска слобода*, и значи: *моћи чинити без страха све што је право и добро, а не како чија ћуна засеца.*

Тога ради, човек, као правно биће, мора бити и ограничен, на тако и његова слобода и право. То хоће једнакост у слободи и правима — равноправност.

Кад свака зависност не би била слобода, то би дете, које зависи од родитеља, надничар или најамник од газде, дужник од повериоца, парничари од судија, сви грађани од владе, и они који имају влас у рукама, један од другог зависили; те тако цео свет био би зависан и без слободе.

У слободној држави не сме одношај држављана, над којима се влада, бити раван одношају господара према робу, нити оца према детету, него потчињеност грађана мора се оснивати на законима и мора се законима одређивати; а на грађењу и издавању закона садејствују и сами грађани.

Дакле, таква зависност, по добрим и правичним законима, није неслобода; него лажна, без основа или претерана зависност — ограничење, — то није слобода.

Од како је оваква слобода постала опште, човечанско благо, разуме се, лакнуло је људима и народима. Истина, могло би бити и боље; а и требало би да је боље. Има по неким странама света и сасвим добро; али по негде и негде, довољно је ако је и доста добро.

Све стоји до просвете и науке!

Кога ми да кривимо, ако нам није добро, и како да се помогнемо?

За свашта, нарочито за остварење савремених уређења државних, каква имају други народи, хоће се способност — моћ интелектуална и материјална: просвећеност, знање и богаство.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Или да кривимо ону природну слободу и природни закон саможивности, те су други јачи отимали и отели нашу слободу и начинили нас робовима за више векова; или наше праоце, што су нам историју испунили међусобним гађањем и отимањем о власт, и тако допринели државној пронасти и робовању за више векова, а до пре непуних 80 година?

Или, дакле, да кривимо њих, или прваке, који с народом отеше ово парче српске земље од Турака, што одмах нису почели просвећавати — школовати сву Српчад епитим трошком, ако сви родитељи неби могли издржавати сваки своје дете — школовати онако, како је потребно за наш и народни и лични живот, поред посебног школовања на вишим школама?

И ако је мало година објовљеног живота државног, до сада би сваки Србин и Српкиња, кудкамо, био спремнији за свако предузеће, па и за савремену слободу, од које има данас на страни разних теорија, за које се и у нас подижу гласи.

Још јасније видећемо доле, шта је права, истинска, правна слобода, кад изложимо све њене врсте и начине *одузимања слободе, нарочито одузимања затварањем лица.*

II

Врсте слобода.

Савремених слобода има:

- 1) личних,
- 2) политичних, које се зову и народне и државне.

Пре него што пређемо на те слободе, да рекнемо још неке речи о природној слободи.

Човечанство је успело да природној слободи, која је тако дуго, а зло утицала на његову срећу, постави границе, да је сузбије, и да своје међусобне одношаје у просвећеним државама уреди како је право. О томе су написани и непрестано се пишу закони, као међусобне погодбе, као општа воља. Али природна слобода тим још није сатрвена. Она борави у души сваког лица; само се не јавља подједнако код

сваког, према томе, како је које лице просвећено, како је за које прионуло оно божанствено начело: „не чини другоме, што ниси рад да ти други чини.“

А појаву природној слободи прече понајвише добри државни закони, ако су у добрим и правичним рукама.

Л и ч н е с л о б о д е

Као што смо и напред поменули, човек је од природе лице, те се не може и не сме сматрати као ствар. Лице над лицем не може имати својине, не може господарити као над ствари. Лица стоје у правним одношајима једна према другима и према држави; и тако је основа личној слободи у приватном праву. То обоје дужан је и сваки појединац и држава уважавати; а држава још и штитити и од сваке напасту бранити.

У личне слободе спадају следеће:

а) *Слобода кретања*. Ова слобода бива тлачена, ако се неком лицу заповеди, да се мора задржавати само у неком извесном месту, те тако да из тога места несме ићи у друго, у други срез или округ. Даће, ако неко лице прогоне у друго место, други срез или округ; или ако га изгоне у другу државу.

Овакве мере спречавања слободе кретања, могу се према лицима предузимати само тако, ако то наређује судска пресуда као казну; или, изузетно, ако по законима, има места полициској принуди.

Мера ограничавања лица на извесно место, срез или округ, може бити само привремена. То може бити у нас само кад иследник злочина и преступа нађе за нужно да је употреби према сведоцима и оптуженима, по §§. кривичн. поступка 138 и 169.

Иначе не може, осим по пресуди, кад се ко прогања да за извесно време мора живети у неком месту; али у томе случају само му се толико наређује, да за извесно време не сме долазити натраг, у она места, одакле је прогнат. У друга места може одлазити.

Само се страни поданици могу прогонити из државе; али, разуме се, опет пресудом, — § 342 и 343 нашег кривичног закона. —

У осталом, што се тиче прогањања наших поданика из места у место, о томе ће бити више речи доле, кад будемо разгледали, је ли и колико у опасности слобода од полиције.

Овде још само то напомињемо, да у нас, по законима, нема те казни ограничавања на неко извесно место — интернирање. —

И пасоши су препрека слободи кретања. Ко хоће негде да путује, по коме било послу, мора од власти да тражи дозволу. Редовно неби требало да постоји та установа.

На врху ове слободе кретања, стоји слобода исељавања. Било је некада време, кад се поданик сматрао тако рећи везан за државу. Сад је свакоме слободно да тражи боље отаџбаство и да се у ново одсели чим испуни све своје дужности и обвезе. У нас за то има закон у зб. Ц стр. 306.

б) *Слобода женидбе.* Ни мушко ни женско лице, не мора ступити у брак, ако неће. Брак је најсавршенија дружба између лица једног и другог пола; и уједно оличава сво сједињено човечанство. По томе је за свако лице животно питање: хоће ли ступити у брак по својој наклоности и избору; или по вољи и приморању другога. Женидбе ни удадбе данас нема „под морање“, бар у толико, у колико право, под свима околностима, тражи личну и слободну изјаву воље заручника.

У нас има те слободе. То је свакоме познато, те не треба ни да говоримо о испиту пред свештеником и сведоцима; и о заштити, коју дају закони тој слободи.

в) *Слобода својине — сопствености.* Слобода господарства лица над стварима, огледа се и обистињује у томе, да лица могу стећи непокретно имање, и имати га без десетка и других спахиских терета; да га могу продавати, делити и отуђити како им је воља, у колико није у корист њихову и њихове породице, да га морају чувати, те да на истом могу слободно живити и имати домаћу слободу и светињу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Имамо ли средстава, можемо купити имања колико и где хоћемо. Само, ма колико богати били, не смемо преумљивати: да право има цел ујамчити поредак и епокојан живот једних поред других; и тако да својим имањем не смемо друга лица штетити.

То је познато свакоме од нас из свакидашњег живота; то нам ујамчава грађански и кривични закон, и Устав — члан 25.

За домаћу слободу и светињу, сасвим нам важн начело: „*мој дом, мој град*“.

Само у случајевима, које прописује закон (§ 81 и след. кривичн. пост.), може нам у кућу доћи влас; иначе не морамо примити никог, ако нам није воља, и ако, нема права доћи нам — чл. 28 устава.

г) *Економска слобода — слобода рада*. Савремени систем ове слободе оплођен је духом личне слободе и очишћен од многих незгода, које су му сметале. По њему не треба да има еснафа, него да су слободни занати и трговине, да сваки може радити шта му се чини корисно, да у једно време може радити више радња.

Али не сме се преумити, да слобода рада отвара поље борби светским такмацима — опасностима *rat i свију против свакога*.

Нама се чини да са увођењем ове слободе не треба хитати, нити је на сва врата пуштати у нашу, већим делом, сточарску и земљорадничку државу. Ово питање, као питање о домаћој индустрији, које је поодавна на дневном реду, ваља претходно да претресу и расправе стручни и иначе надлежни људи, са пуно патриотизма. Оно је од пресудног значаја по наш државни живот.

д) *Духовна слобода*. Ова је слобода од свију личних слобода најузвишенија, најунутрашњија језгра слободе невидног и вечног духа личног, један зрак најсавршеније божанствене слободе; недомашљива је државној моћи и љуцком праву; нити државна моћ може обухватити и ограничити свуколику ову слободу.

Човек може бити присиљен, да нешто чини против свога унутрашњег уверења; али то бива само привремено, до згоде; а свакојако нескрено.

Ко може задобити на силу искрено поштовање?

У духовну слободу спада:

Верозаконска, нарочито *вероисповедна и слобода Божије службе*.

У својим одношајима према Богу, мора човек бити истинит и исправан; јер Бог је истина и љуби истину. По томе лица се не смеју присиљавати на ову или ону вероисповед, јер би тиме била пагањања на лаж или лицемерство; а признате вероисповеди држава има штитити.

Научна слобода истраживања и испитивања, која је пре била везана за црквене власти.

Слобода исказивања мисли; а нарочито тако названа *слобода печатње*:

Слобода науке на вишим школама.

И ове духовне слободе ујамчавају нам закони.

Никоме се не брани исповедати јавно коју хоће веру од признатих; науку претресати, испитивати и нова начела научна износити; а на нашој великој школи слободна су и свеколика научна разлагања.

О слободи печатње имамо закон већ 18 година; и тај се непрестано поправља и догони, како кад која влада наводи за потребно.

е) *Слобода мишљења*, која се огледа у особењачком начину живота.

Ову слободу, у нашим данима, нигде па ни у нас не сиречавају закони; али је осваја и тлачи обичај за и сама мода. Данас је теже живити оријинално, по пређашњих времена; али било би корисније за образовање карактера, кад неби ишло све по калупу. Не вређајући права другог, нити јавну пристојнос, могао би се сваки, како му је повољно и корисно одевати, спољно понашати и т. д.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Политичке слободе

Ове слободе почивају на заједничкој природи друштва, имају карактер јавног права и врше се општом вољом, те се у толико и разликују од слободе појединих грађана — од чисто личних.

Законодавство може слободније одређивати политичке слободе; али *увек према потребама државе и просветном стању народа.*

У политичке слободе спадају следеће:

а) *Општинска*, т. ј. самостална управа општинских послова и самосталног општинских чиновника у границама државног устава и других закона, као противног туторовању државне управе над општином. Али патриотско, просвећено законодавство, одређујући круг општинској самосталности, има се, као што рекосмо, обазирати на народну моћ умну и просвету у опште. За нешто више од 12 година, ево већ и трећи пут хоће да се мења наше општинско устројство, па некако све не може да се погоди како је добро и корисно. А није то лако ни погодити. Казали смо у првом одељку ових чланака, како је велика погрешка, што одмах, по ослобођењу од Турака, није заведен нарочити начин општег школовања, према нашим личним и народним потребама. Што то није учињено, ево сад нам недостају способности. Општина је место, где се стичу сви државни послови. Ако ту нема ко да их прихвати и тачно по законима изврши, ни државна управа не може ићи како треба. Од кметова наших, још и данас већином неписмених, тражи се да суде по кривицама, о службеностима, да ставе у притвор злочинца, ухваћена на делу и т. д.; а они нису ни чули за теорију криминалног права, за латинске сервитуте ни флагранте.

Искуства за то питање о општинској самосталности имамо доста. Надамо се, да ће се овом приликом та ствар моћи решити прилично повољно.

б) *Слобода друштва — кориорација.* — Ова је еродна општинској и штити самосталан живот правних лица и дружина-

Ни овом слободом не оскудевамо. Ето шта је у самом Београду друштава, а и по Србији: задруге за међусобно помагање и штедњу, певачких, занатлијских и других.

в) *Државна — народна слобода.* Негативна страна ове слободе значи не морати трпети неправедну владавину над државом, било страну, било домаћу: ако је напућена и по томе деспотска. Позитивна огледа се у самоопредељивом остваривању општег живота.

Стари народи, нарочито Јелини, беху склони називати слободним државама само оне, у којима владаше већина народа — Демос. —

По томе, у смислу старог века, слободне су државе само демократије, или, као што се каже сада, само републике.

Сада се, напротив, мање гледа на то, да ли влада већина, а више на то: да ли она има политичку власт, учешће у законодавству и контролисање владе. *Тако данас нису слободне само оне државе, у којима се влада неограничено или деспотски.*

Енглеска је слободна држава, ма да има наследног владоца.

Дакле, уставне монархије и преставничке демократије, имају право на часно име слободне државне форме; а непосредна демократија, ако је апсолутна и мањину угњетава, престаје бити слободна држава.

У уставној монархији, ако је верна своме начелу, најбоље се одржава правична равнотежа: нити у истој политичка слобода може да постане народно господарство, нити лична може да пређе у безвлашће — незаконито стање. Накратко, ни политичка, ни лична слобода, не може да се изметне у ону природну, дивљу слободу.

г) *Слобода удружења и зборова.* Као и све друге слободе, тако и ову, најпре су унели у своје државне установе и усавршили Енглези и Северни Американци; а тек у новије време призната је, примљена и законом ујамчена и у слободним државама европскога коша.

Ми имамо и ову слободу.

Имамо, дакле, све до сад познате личне и политичке слободе, доста добро записане у материјалним и формалним законима, ма да смо тек настала да живи европска држава, и ма да, нарочито политичке слободе, могу дати жељена плода само тако, ако иду упоредо са просветом у опште, као оно добро семе, ако се засаје на земљу, за њега спремљену.

И дојета, треба нам све ово, са пуно љубави према своме отачаству оценити и тако ујамчити обе врсте слобода, како се једна другој неби жртвовала.

Ако би политичке слободе претпоставили личнима, вратили би се у давнопрошло време, када се, у ондашњим слободним државама, лична слобода толико тлачила, да се одредбе, на пр. шпартаског устава, могу преставити само као слике најразузданияје фантазије, а никакo као жива истина.

У демократској Атини морали су поједини бадава радити у државној служби. Међу тима били су и народни посланици — скупштинари. — Тек демагог Перикло одредио је државним слугама и скупштинарима плате по један обол дневно (од прилике наших 45 пара динарских). Та плата доцније повећавана је.¹⁾

Вредно је да ово знају и они наши чиновници, који до сад нису знали. У нас, истина, нико не служи државу бадава; али није ни уређена државна служба да чиновник може знати: шта је дужан и за које време чинити према држави, па да је ова дужна за то платити му и колико. Са свима чиновницима, истина, не стоји овако. За неке је ово казато у закону; али има их доста, којима ово законом није ујамчено. Они могу служити ма колико добро и дуго, па опет само могу молити и од милости очекивати...

С правом не могу тражити заслугу од државе; јер им се одговара: „не морате државу служити...”

¹⁾ Илустр. Општа Историја Отоа Корвина и Фр. Вилх. Хелда. Лајпциг и Берлин, 1880, I. св. стр. 500.

Овакво стање приближно је ономе пре Перикла, а то је пре Христа па једно четири и по века...!?

Ако би личне слободе ценили више од политичких, онда би, као што мало пре рекосмо, ишли на руку напреду, безвлашћу, самовољу...

Истина хоће признање обеју врста слободе. Обе имају корена у људској природи: политичка у самосталности људске расе, лична у личном животу духа; али то ваља удесити право за обе. „*да не клима ни тамо ни амо*“...

Из овога, што смо догде рекли, види се шта је права, истинска, корисна — шта је правна слобода.

Таква слобода мора бити сагласна с моралом, мора бити тачно обележена у законима, мора бити заштићена свима моралним средствима, нарочито формалним законима. Поглавито одговорнос државних чиновника, најмањих и највећих, мора бити јасна и истинска, — не сме бити магловита....

У нас, има томе неколико година, подиже се глас против тлачења обојих слобода.

Виче се на државне органе да они тлаче слободе, нарочито се чују жалбе да се грађанима тлачи лична слобода кретања затварањем или кад никако и нема места затварању — хапшењу; или и кад би могло бити, да казну затвора, на коју су осуђени, плате повцем.

Разгледати све прилике, у којима се могу тлачити слободе у опште, и излагати начине како да се то онемогући, значило би упуштати се у претрес државног поретка, целог државног уређења унутрашњег — унутрашње државне управе, која је у додиру с народом.

Ми то писмо ставили себи за задатак; него само толико колико је сада прешло за појачање државне заштите према слободама.

У нас државна власт полицијска: има право да извиђа злочине и преступе; и лица, на која би пала сумња да су учинила та кривична дела, да притвара. А и та власт државна, и општински судови, осим Београдског општинског суда,

имају право да изричу и извршују над грађанима казни за мање кривице, које је наш кривични закон назвао истузима.

Државној полицији, и кметовима општинским, дакле, поверило је наше законодавство да у главном негују слободе грађана, да врше материјалне и формалне кривичне законе, а у овима последњим прописана су јамства против незаконитог и самовољног одузимања слобода затварањем грађана — лица уопште.

Находимо, дакле, да је прека потреба да се одмах прегледе та јамства за слободу кретања, каква су и како се примењују.

Кад се Енглезима досадило сносити самовољно затварање они су једном исправом — документом као допуном Magna Charta-е прописали јамства против незаконитог и самовољног затварања лица, и одговорности за то; и ту исправу назвали су: Habeas-Corpus Acte.

С тога ми сад прелазимо на преглед тих енглеских и у опште савремених јамстава, каква су у европским државама а каква су и каква би требала да су код нас за штитбу лица од самовољног затварања. А о јамствима за слободе у опште, било је доста претресања у нашој журналистици, и иначе, у другим приликама.

III

Јамства, да се лица не затварају како је коме воља.

Није довољно само узаконити начела, т. ј. штитити само негативну страну слободе, односно спречавати неправедну зависнос; него ваља штитити и позитивну страну: самоопредељиву појаву живота, покрет и дела личности.

Кад је лице затворено — кад му је одузета слобода кретања, одузето му је и користовање свима другим слободама.

Слобода се, истина, може одузимати, и одузима се затварањем, за учињена кривична дела; али за дела, доказана по законима. За то се одузима и сам живот. Али то увек

мора бити као казна по закону, и по пресудама свију ступиња државних судова.

Но и осим тога, има случајева, кад државна власт може затварати лица ради ујамчања кривичног извиђаја — да би успела пронаћи истину у кривичним делима. Најчешћи је, за то, *иследни притвор*, који се најлакше и злоупотребује.

Још прве три десетине овога века, дају жалосну сведочбу, једва разумљиву за садашње време: да се, по веома незнатним и ништавим основама, могао наређивати *иследни притвор против сумњивих лица*, нарочито против *политички сумњивих „делмагога“*, и годинама протезати.

По томе, ограничење и умерење права затварања, дакле ујамчање слобода, беху још од вајкада важни послови науке и законодавства.

Енглеска Habeas-Corpus-Acte прописују следеће:

1, Нико не сме бити затворен без писмене заповести, у којој се имају изложити основи затварања;

2, Дотично лице сме бити одведено, само у затвор свога графства; а у кратком року, обично три дана, мора бити пријављено суду; и

3, Мора бити пуштено на јамство.¹⁾

Ова акта, полазна су тачка свима савременим законодавствима, за штитбу слобода; те, на основу истих, развила се следећа јамства у Енглеској, Северној Америци и свима слободним државама европским, па су узаконена и у њих, и у нас:

1, Неповредљива је лична слобода — члан 25 нашег устава;

2, нико не сме бити затворен, осим по писменој заповести судије.

У тој заповести мора се назначити:

а, Кривично дело и основи, по којима се на неког сумња, да је то дело учинио;

¹⁾ Поменута Илустр. Историја св. 6 стр. 364.

б. лице, које ће бити затворено; и

в. лице, које ће затвор извршити.

Таква заповест мора се у часу затварања, или у течају првих 24 часова, предати затвореном.

Не вреди заповести, које би гласиле уопште.

О свему овоме гласи чл. 27 нашег устава и §§ 130 и 131 кривичн. пост.

3. Од овог правила изузимају се случајеви причувања — привременог притвора:

а) кад је кривац ухваћен на самом делу, или га, одмах за тим, гоне и виком означавају за кривца или саучесника.

У тим случајевима може полиција, а и поједини људи могу сумњивог ухватити и притворити, односно полиција притворити, а појединци полицији предати. Али дужни су: полициски органи, тавничари, кључари, и т. п. да тако притворено лице, за 24 часова пријаве судији, који ће извидити: има ли места притвору, по закону. Ако томе нема места, судија пушта притворено лице на слободу — §§ 131 а, 131 б, и 132 нашег крив. пост.

б) кад се догоди побуна, поремећај мира, тешке телесне повреде — тучење, — полиција може притворити све, који се ту нађу, а ипеу сасвим слободни од сумње за саучешће, те тако да може спречити већу опасност. Али тако притворени морају се за 48 часова, или у течају три дана, предати судији — § 137 нашег крив. пост. — и

в) из разлога тога, да би се очувао јавни поредак, мир и благи обичаји — морал, — *може полиција притворити и несвино лице*. То, често пута, захтева и интерес самога таквог лица. На пр. ако је необавештена гомила, а неким догађајем озлојеђена, напала неко лице, па, верујући да је оно узрок догађају, грози му животу.

Ово правило може важити само за најпужније, па други начин неодклоњиве опасности. За важне интересе државног друштва, може и мора се захтевати таква жртва.

Разуме се, да се тај притвор неби без праве потребе протезао, мора се одмах учинити испит и решити о трајању

истог. То решење, ако, по себи, нема узрока за притвор, биће основано једино на извиђају: да ли безбеднос јавног поредка или притвореног, дозвољава или не дозвољава, да се исти пушти на слободу.

И ово, разуме се, има да реши судија, у течају 24 часа.

Ако је физички немогуће учинити ово, у овом року, на пр. због поремећаја мира, овај рок није обавезан.

Ово изузеће, истина, и по себи се разуме; али могућност тога изузећа, не треба да буде узрок за одређај дужег рока у закону, него што је нужно у обичном току ствари.

За овај случај ми не находимо нарочитог прописа у нашим законима, ако би га ценили са гледишта полицијске задаће: да предупредује, те да се и не догоде кривична дела.

Али и овај случај је неодвојан од § 137 нашег крив. поступка. По том §-у полиција апси сву гергу: и тучене, и оне који туку, а после гледа шта ће с ким.

4, У закону да се каже, за која кривична дела не може бити последног притвора — § 130 б нашег крив. пост.

5, Притворени има право бранити се на претходном ислеђењу и сам, и, ако хоће, помоћу правозаступника; има право жалбе на више инстанције, и да је јавно то претходно ислеђење.

За јавнос и право жалбе има јамства у §§ 28 и 131 нашег крив. пост.; а што се тиче узимања у помоћ адвоката код последника, то није јасно. Практиком је признато само толико, да адвокат може последнику дати неко обавештење на име одбране притвореног, и овоме написати жалбу против решења о притвору;

6, Ко положи кауцају умерену, или јамство, ослобођава се притвора, сем ако је сумњив за злочин — § 131 в, нашег крив. пост.

7, Ублажени притвор ограничења на атар места, или на саму кућу, са почасном стражом — *custodia honesta*. —

Ова два начина притвора нису у нас усвојена, докле се за иступе, по полицијској уредби, која је издата на 16 година пре кривичног поступка, имено по § 44 исте уредбе, „ода-

браним и иначе доброга владања људима, који су особитог призрешија достојни“ и т. д. допушта, да казну затвора, на коју су осуђени за преступ, могу издржати и код своје куће, „с потребним полициским надзором“.

Казали смо напред, кад смо говорили о спречавању слободне кретања ограничавањем личности на једно извесно место, да тог ограничавања — интернирања — у нас нема као казне. Ево, у томе случају, да је овај ублажени притвор у нас усвојен, могло би бити тога интернирања; а сад може га бити само уз полициски надзор — §§ 37 а и 320 а. крив. закона.

Не находимо, да би што сметало и ова два начина притвора усвојити за преступе;

8. Притвор да је уљудан и да се извршује пристојно — без употребе силе, која није нужна — § 136 крив. пост.

9. Притвор да траје само онолико, колико је нужно; брзо да се ради почем је лице у притвору; а престаје притвор чим се постигне цел ради које је, т. ј. пушта се притворени, ако нема изгледа да ће побећи.

У нас је ово готово немогуће тачно у закону прописати. У нас нема тачне поделе рада у пословима државне управе унутрашње. Начелство и средње власти раде све, па и ислеђивања кривица. У срезу на три стране догоде се три кривице, које треба одмах извиђати, а међутим у велико се извиђају друге раније и кривци су у притвору. И послови других врста морају се свршити у одређеним роковима. Није, дакле, могуће, при садашњем уређењу власти, све брзо радити.

Што се тиче пуштања лица из притвора, пошто се иследило што се морало иследити а сумњиво лице да није у слободи, то је било у првобитном §-у 133 крив. пост., па је укинато и обухваћено у пропису за пуштање на јамство — § 131 в.

10. Ограничења у притвору, нека су само толико, колико је нужно да се не науди ислеђењу — изналаску истине.

За ово, у нас нема прописа за последника. То он ради по својој увиђавности.

11. Притворени да бораве у особеним просторијама, а не са осуђеницима.

Ово се чини у нас „по могућству“. Нема у нас, код наследника, апсапа по плану...

12. Кривична и грађанска одговорност судија, и уопште државних органа, не само за немарно, нехатно, лакоумислено притварање; него и за продужено против закона. У случају да је ко невин, *накнада да му се плати из државне касе*, ако се не може основати тужба против државног чиновника.

Осим плаћања из државне касе, и у нас је ујамчена кривична и грађанска одговорност по закону о чиновницима грађ. реда и § 123 кривичн. закона.

О накнади из државне касе говорићемо мало ниже.

13. Осим ових јамстава, о којима је довде говорено, неки научари предлажу да се узакони и право: *сам се, силом, одупрети незаконитом притварању*.

И о томе ћемо говорити мало ниже; и

14. Укида се притварање због дуга, т. ј. да се дужник притвором намора да плати. Овога и нема по нашим законима.¹⁾

Дакле, и у нас су, са незнатним изузетком, узаконљена савремена начела о државној штитби слободе.

Још се у обиму теорије крећу она два питања: *о накнади штете из државне касе, и о нужној самоодбрани*.

Да држава плаћа накнаду за неумесно одлежани притвор, није нам познато, да је која држава примила на се ту дужнос. Холцендорф изреком вели: „*таква ошта дужнос до данас није призната.*“²⁾

Што се тиче права самоодбране, према државној власти, ни то нам није познато, да је законодавство ма које европске државе изреком одобрило. То је врло фино правно питање. Једва ли је ко и од самих правника у стању, да себи, у

¹⁾ Блунчл. државни лексикон 31 хефт, стр. 855, Цирих 1874;

Др. Франца Холцендорфа Енциклопед. права, стр. 781, Лајпциг, 1877.

²⁾ Истог Холцендорфа правни лексикон, II. св. стр. 801, Лајпциг, 1876.

датом случају реши: јесу ли му наступиле околности — тренутак, да се може послужити самоодбраном. У сваком случају, ако, у самоодбрани, учини дело, које има карактер злочина или тежег престоупа, морало би лице, које је то учинило, доћи у притвор, на суд да му каже: јел му самоодбрана умесна или није.

Ако би се изреком у закону одобрила самоодбрана према власти, положило би се темељ анархији у држави.

Поред доведе изложених начела о штитби слободе, има још и ових, и у науци и законима, која ту штитбу завршују. Само ако су исцеђењем утврђени следећи услови, може се лице притворити:

1) Ако постоји, т. ј. ако је учињена кривица извесне категорије;

2) ако нема сведока очевидаца, оно бар да је основима утврђена вероватнос: да је извесно лице учинило то кривично дело;

3) да је вероватнос, да ће то лице, ако остане у слободи

а) или побећи и тако избећи казну, која би га имала постићи за учињену кривицу; и

б) или се споразумети са саучесницима, ако их има, и сведоцима; и тако обеснажити доказе, који би обелоданили праву истину.

Овај други узрок притвора (под б), законодавства или ограничавају на најпужније случајеве; или га сасвим одбацују, пошто је исти zgodna маска да се притвор увек може наредити, и да се протеже.¹⁾

Овај узрок притварања одбацило је и наше законодавство изменама и допунама кривичн. пост. од 10 Јануара 1876; а дотле је важно по § 131 тач. г, (првобитном).

Дакле, и наша Habeas-Corpus-Acte, готово равна су опима других европских држава; само их, према добивеном

¹⁾ Habeas-Corpus-Acte II. Сунделина, државног тужиоца у Фридбергу, Берлин, 1862, стр. 47.

искуству, треба дотерати — поправити; и тако, колико се може, боље заштитити слободу, које већ имамо.

Добар лекар тражи само — болесна места, а брижљиво штеди здрава.

Казали смо напред, да су за ова питања од големе важности формални кривични закони.

Да видимо, како ми у томе погледу стојимо, — да пређемо на оно што нам је најнужније, да пређемо на наше кривичне поступке: судски и полицијски, на тиме и да завршимо ове наше чланке.

С у д с к и п о с т у п а к.

Као што се за сваку грану државне службе чиновничке треба спремити, тако је потребна посебна спрема за државне управне послове, где долази и полиција, а посебна за послове кривичнога права. То хоће и сама разумна подела послова, од које зависи и успех службе.

Једва се може рећи да је тако у нас.

Као што се види из начела, која смо изложили напред, хоће се да судије, да судови раде кривичне послове, а полиција да им само помаже.

У нас полиција ради и као судска полиција, а и оно што треба да ради иследни судија.

Кад је у нас издат кривични поступак, биле су боље финансијске државне прилике; па је требало још одмах, при издању поступка, наименовати иследне судске органе. Чини нам се да онда није сметало томе ни што друго.

Међутим знамо, да се још онда, не само доле, у народу, но и у управним круговима, знало: да се управне власти почињу затривати пословима, и тако да се почиње добро осећати тегоба у остваривању народних права.

Било како му драго, тек учињено је нешто неприродно, што није требало учинити из више других разлога, и ако не само по томе, што међу управним чиновницима не би било потребне спреме за кривична ислеђења.

Тако је и данас. Сад, нарочито због финансијских разлога, чини нам се, није ни могуће, предругојачити. Ако би се предругојачило, требала би сасвим засебна судска надлежност, засебне куће, засебни млађи, све засебно. Нарочито то се не може одмах остварити. То би требало за неколико година напред спремати, па кад је приуговорено што треба, издати закон и чиновнике поставити.

Истина, главна штитба слобода, у нас је и сада у рукама суда — правног колегијума.

По § 130 б, крив. пост., може полициски иследник притворити лице за злочин и преступ, који се казни са више од 2 године затвора; али, према смислу § 131, овај његов притвор може важити свега до четири дана; јер за то време, питање о умесности притвора дође пред суд, те овај или ослажи или обеслажи притвор.

Али у закону није казано јасно: шта мора бити основ иследнику за притвор; а шта суду за ослажење или обеслажење притвора.

Неки за притвор не траже ништа више, и веле да је доста и по закону, само ако је ислеђењем утврђено, да је учињено дело оне категорије, о којој је реч у § 130 б, односно у § 131 т. 1—2; и ако иследник само каже у побудама свога решења о притвору, ма ислеђење то и не тврдило: да је за то дело сумњиво то и то лице, да има очевидаца за околности о свези између дела и сумњивог лица; да ће сумњиво лице побећи, и све то да ће се утврдити ислеђењем, које се продужује. Само толико да напише иследник, па је готов притвор за свакога, кога он хоће да огласи за сумњива. Још ако је иследник, односно дотична полиција у „дослужку“ са судом, ето притвора и невином позадуго по нашим апсанама, „убитачним“ по здравље.

Суд је суверен над иследниковим решењем о притвору. Што он рече, речено је — даљег апеловања нема — § 131, четврти одељак крив. пост. —

У кривичном поступку није јасно речено : морају ли бити други и јачи основи за притвор, него за отварање кривичног слеђења и обратно ; или су једни исти.

И ако се, по смислу §-а 125 даје извести: чим последник пађе, да има места узимању сумњивог лица на кривични испит, да се то лице може одмах и притворити — по смислу § 131 чини се, да се слеђењем има утврдити за себе свеза између дела и учиниоца ; а за себе основи о вероватности бегства. А тако треба и да буде, нарочито за преступе. За та дела закон налаже притвор поглавито тада, ако је бегство вероватно. Неће, ваљда, бити довољно, ако се за ту вероватнос само изрази последник у своме решењу. Сви чиновници, који раде по кривичном поступку, нарочито последници, упућени су на материјалну правду, као једину цел поступка ; а не само на то, да грађане окривљују (§ 5 нашег поступка кривичног).¹⁾

Није то тек само рећи: побећи ће, за човека, који има породицу, имање и друге интересе, који га вежу за домовину, и који су, можда, претежнији и од саме казне, ако би га постигла. Није то тек само рећи, него то треба да је, ако не сасвим доказано, а оно до велике вероватности доведено.

Ако остане као до сад, да лице долази и у притвор чим се по § 125 реши, да се над неким отвори кривично слеђење, чинило би се да ни сам закон није наклоњен пажњи и штедњи личне слободе кретања.

По § 126 на пр., ако је некога нанео пут онуда, где је неко мало пре убијен, и још се наводи мртав ; или ако је туда пролазећем мало крвава обућа или што од одела (§ 121 т. 7 или 9), то једно или друго, или ма шта томе подобно, довољно је да последник може и сасвим невино лице узети на кривични испит и притворити га.

Па не само по тако ништавим основима, но по још ништавијим (други одељ. § 125), на пр. хрђав глас — по чему? —

¹⁾ Поменута Сунделинова Habeas-Corpus-Acte, стр. 8.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

познат дотадашњи хрђав живот — коме и по чему познат? — и т.д. само не по једном, него по два тако ништавија основа, узима се лице на кривични испит и притвара се; па био тај пре тога обележен судском пресудом кривичном или не био, ма пре тога био одличан у свему.

Па још ако наследнику падне на памет сретна мисао: „*боље нога везат, но са ниле натезат,*“ — ако наследник каже да је слаба апсана (§ 140), ето и окова свакоме без разлике. А у нас мало и има тврдих апсана. Има срезова који немају ни своје среске куће.

Може бити, проишци у нашем кривичном поступку, ише овако наклона гласењу слободе, али ми не можемо наћи да је другојаче.

Неки веле: не могу се за свашта прописати правила; не треба да тонемо у казуистику — набрајање како у коме случају да се ради; — мора се по нешто оставити и на душу чиновницима; због неваљалих људи, нарочито због лопова, не треба везати руке чиновницима — вршиоцима закона.

Лено, писмо ни ми баш тако строги; и ми смо за то, да се чисте неваљалства. Али казали смо напред, да је природна слобода узрок свима неправдама; те управо за њу важи народна изрека: „*боље нога везат, но са ниле натезат.*“

Свакоме, па и вршиоцима закона, поставити границе законом. Јер докле се ко не жигосе кривичном пресудом, сви смо пред законом равни, дотле никога не можемо сматрати лоповом ни иначе хрђавим човеком. Мњење се код нас сваки час окреће. Ко је живио и живи по мањим местима и у непосредном додиру са народом, зна како се за час о неком пронесе зао глас, и како се сутра дан то поправља; јер је неко слагао. Обично се каже: „није истина, слагали људи“...

А ко је пресудом жигосан, па на њега падне сумња за нову кривницу, то је нешто друго, за то има јасна прописи у закону.

Никоме, дакле, у слободној земљи, ништа на сопствену памет, ни вољу; него све по закону, што је више могуће јасно и правично написаном!

Прошла су времена „правосудних повести“ и „лице-натства“, те да би се животна питања могла остављати на душу и на образ. Нама се чини да живимо у веку начела: „свак се бије, по што-по то да добије“ — у веку „губо-душија...“

Само тако радећи, можемо се надати, да ће се некад, бар у далекој будућности, моћи остварити оно начело: „уз правду нека пронађе свет...“

Ми мислимо, дакле, да у прописима нашег крив. по-ступка, о притварању лица, треба поправке, па остала кривична следења као до сада, у полиције, или се предала судијама.

Требао би мало јачи основ и за решење да се над неким може отворити кривично следење, него што је сада, по § 125; али, најпосле, нека следник о узимању на кривични непит, пише и одсада као што је до сада. Кад ствар дође пред суд, он ће решити: и има ли места следниковом исеању о свези између кривичног дела и сумњивог лица, или нема; па ако има, суд ће решити и о стављању под суд, и о притвору. Тада се већ зна: „суд је тако пресудно, па квит.“

Али оставити и одсада, да лица притвара следник као до сада, не по јасним законским прописима, него више по своме нахођењу — значило би, начелно признату слободу оставити без потребне заштите државне.

Да сведемо ово о притвору.

Кад најљиво проучимо § 131 о притвору нама се чини ово:

1. За злочин притвара се свако лице без разлике.

А по којим основима? То закон не каже. Просто о томе нема законске наредбе. Пети одељак § 131 каже: „Но сле-довач ће моћи и без предходног позива наредити, да се по-дозриво лице доведе и притвори:

а) Свагда у случају учињеног злочинства.“

Код речи „злочинства“ метута је тачка. То значи: чим је кривично дело злочин, мора бити притвора. То је сва мисао и свршена је.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Затим долази тачка 2-га о притвору у случају, кад је кривично дело преступ. И ту се ређају основи притварања; дакле само за преступ.

Изази, да законодавство наше допушта, да се за злочин лицима олако може слобода одузимати. А како нема другог на очитог пропису по коме би се основу то могло чинити, онда остаје оно што смо рекли напред: чим се реши по онима ништавим основима, да постоји сумња за евезу између злочина и неког лица, и да се може предузети кривично ислеђење против тога лица — одмах се то лице и притвара.

За преступ бенчасти, а који се казни преко две године затвора, тежи су услови притвора. Ма да је преступ мања кривица, законодавство не да да се слобода одузима тако олако. И, нема сумње, тако се и хоће управо са тога, што је кривица мања, мање озлојеђење, па ни државном интересу није таки изглед за опаснос, као код злочина.

Дакле, за притвор код преступа, по § 131, тач. 2, ови су услови:

1, или ништави они исти основи, по којима се може предузети кривично ислеђење као код злочина, — вијање по учињеном делу уз вику: да је бежуће лице кривац, и налазак код сумњивог лица оружја или других ствари, које то лице обелодањују као главног кривца или учесника;

2, или вероватнос бегства, односно избегнућа казне — спрема за бегство; непознат у општини; без исправе; не зна се одкуда је, живи у скитњи, проноси се хрђав глас; —

3, или очевидци сведоци, — на делу ухваћен или виђен кривац; — и

4, или кад повређени или оштећени, а то ће рећи *кад приватан тужилац за неко лице каже, да му је кажњивим начином повредило неко право.*

Мислимо да ове две тачке § 131 ваља, ради појачања јамства против самовољног притвора, овако заменити:

Свагда у случају злочина и преступа:

1, Ако има ма један сведок неизузетан, који је кривца на делу ухватио или видио, и то на формалном испиту покаже.

2, Ако је сумњиво лице ухваћено у бегству испред го-ниоца а уз вику да је кривац, па неизузетна два сведока, на формалном испиту, потврде два основа сумње из оних у §§ 121 до 124.

3, Кад наступи вероватнос, да ће сумњиво лице побећи; а та вероватнос биће потврђена:

а, ако један неизузетан сведок, на формалном испиту, потврди два основа сумње од оних из §§ 121 до 124, на пр.: сумњив се изразио да ће побећи; звао га да са њиме пође догле и догле, и молио га да никоме не казује за његов пут; дао то и то имање у залогу, да би имао новаца за бегство, и т. ц.; и

б, ако општински суд и одбор даде своје уверење, да је сумњиво лице непознато, и ако се о томе лицу проносе у општини зли гласи, општина у уверењу да наведе основе томе проношењу.

Ово под б потребно је с тога, што у приликама кад је неко лице дошло у туђу општину, може се о њему навалице распрострети хрљав глас, па неће за њ да рекну добру реч ни они који га познају, те тако и невино лице може бити притворено. Овако, захтевањем уверења од општинског представништва, бар се отежава могућнос да невин пати.

4, Лица, која су осуђивана за злочине и преступе бешчастеће, или крађе, преваре и утаје као иступе, па застарелос још није наступила, нити уживају грађанску част, нека се притварају одмах, чим је решено да се према њима предузме кривично ислеђење.

Сви други прописи садашњи о притвору, да се одбаце, нарочито онај: „кад повређени или оштећени какво лице као кривца определително означава.“ Тужилац уједно да буде и сведок, то је противно правним појмовима!

Чудновато, да је тако што могло и ући у кривични поступак, и одржати се до сада!

Овако, или ако се нађе још и други бољи начин, да се ујамчи слобода од олаког и самовољног одузимања притвором; тек да не остану и даље садашњи прописи.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Сад је на реду једно чудо илузије свију пропаса, о јамствима за слободу код иследника!

Било да ти проишис остану и даће такви какви су; било да се поправе, биће увек илузорни, ако се из кривичног поступка не уклони следеће чудо.

На име, по § 49 петог поступка, и онај који је у притвору, и приватни тужилац, кад решење иследниково о притвору дође пред суд по жалби, може тражити искључење једнога судије, или свију, који би имали да реше о умесности или неумесности притвора. И имају право тражити то искључење не само једанпут, него „кадгод су у стању такве узроке показати, који беспристрасност судије у сумњу доводе“.

Код овог §-а тек може бити намештања (кајша), кад се само хоће, на штету слободе.

На пр. прво тражи искључење притворени, рецимо по тач. 2 § 43 крив. пост. Суд то извиђа; али, међутим јави се приватни тужилац, па и он тражи искључење. Почиње рецимо са узроцима тач. 4 § 43. Суд извиђа и решава не дајући задовољења ни једном. Они се жале касационом суду (§ 50 крив. пост.). Касација оснажава решење окружног суда.

Притворени види шта је... Напушта мисао о искључавању судија; али чами у затвору.

Приватни тужилац сада опет тражи искључење судија по другим тачкама, на пр. основ непријатељства — т. 6 § 43. Суд опет мора да извиђа, да решава, опет може да иде жалба касацији; и тако може да се ради, докле се не исприче сви случајеви § 43, и против свију судија.

Тако може да прође година дана, а притворени све да буде у притвору, и то, разуме се све „сходно закону“, докле се само реши: је ли иследников притвор уместан или није.

Познато нам је, да је у ствари и било тако што.

Четири лица, пре три или четири године, одлежала су око осам месеци у притвору, докле се свршило, на описани начин, питање о изузећу судија. Сав је суд изузет; и решење питања: је ли притвор уместан или није, предато је

другом суду. Тај други суд решио је: да је притвор неуместан, и пустио је притворене на слободу.

Ми мислимо да би се ово чудо, ова опасност за слободу отклонила :

1. Ако се питају и притворени и приватни тужилац: намеравају ли искључавати кога од судија. Ако кажу да намеравају, нека кажу и кога. Суд, пошто зацрпе њихову изјаву, нека оцени: може ли бити колегијума од осталих судија, које не искључавају; па ако може, нека у прописаном року реши. Ако не може, нека обојица одмах кажу: коме окружном, односно варошком београдском суду, желе да се ствар пошаље на решење, па нека му се и пошаље по званичној дужности са свима актима; а тај суд кад реши, нека своје решење и примљена акта пошаље патраг — дотичном председнику.

2. Или, нека и притворени и приватни тужилац, именују по два поротника оне општине, где је окружни суд; па нека ови реше о умесности или неумесности притвора; јер кад је поротницима дато да решавају: је ли оптужени крив или није, зашто им се неби могло дати и решавање: да ли да буде или да не буде у притвору за време селеђења, нарочито, као што смо напоменули напред, кад смо из закона избацили основ притварања за осигурање доказа.

3. Или, да се право на искључавање судија остави само притвореноме, пошто притварање лица, за време селеђења, бива поглавито по делу које се казни по званичној дужности, те је интерес и саме државе, односно и самих судија, да сумњиво лице буде у притвору, ако по закону мора и ако за то има основа.

4. Или, да се укине садашњи пропис, по коме окружни судови решавају о умесности или неумесности притвора; па то решавање да се преда у надлежност касационом суду. И ако има жалбе против последњиковог решења о притвору, да се ствар шаље касацији.

Истина, овим би се умпожио посао касационом суду, и

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

нешто више би се чекало у притвору; али било би боље, него ако ово изузимање судија остане овако, као што је сада по § 49.

П о л и ц и с к а у р е д б а .

Осим овога, што смо довде говорили, полиција може да спречава слободу кретања по праву своје, чисто полициске задаће. Тако :

1, као санитарска полиција, ради ограничења болести — контуманац; — и

2, као полиција сигурности: да бегунца злочине категорије, издаваној држави која га тражи, и т. п. што је све уређено засебним законима.

Али, као најглавније, полиција у нас има право изрицања казне и по општем кривични. закону, за мале кривнице, назване иступни. А казна за те иступне може бити и тридесет дана.

Ни у науци, ни у законодавствима, још није пречишћено питање о томе: треба ли да има полиција казнену власт или не треба, него, сваколика да је у судова. Они, који су за то да и полиција има казнену власт, позивају се на *теорију користи*. По тој теорији казне се грађани за непослушности према прописима у обиму државног старања за благостање, а то старање извршује се преко управне власти државне, односно преко полиције.

У кругу правде држава чува правни поредак. Нанад на тај поредак, то је кривица; принуда, којом се тај нарушени поредак поправља, то је казна. По томе основа казни, коју изричу судови, једино је у самоме праву.

А основа казни, која се изриче уз старање за опште благостање, дакле, за непослушнос према корисним полициским прописима, једино је у општој користи, те припада изрицању полиције а не судова.

У нас се стоји при овој теорији користи, те наше полициске власти имају право казнења.

Находимо да је у нас слобода у опасности од полиције у томе, што поступак о извиђају и казнењу иступна, — по-

лициска уредба од 1850 год. нарочито због њених измена и допуна од 17 Јануара 1876 и 23 Јула 1877, а и кривични закон у трећем делу о иступима, — имају неких §§-а који злоупотребама могу ићи на руку.

С тога мислимо да у полициском праву кажњавања, ваља учинити следеће измене и допуне:

1, Општински судови да имају само онолику казнену власт, на колику им је дато право по првобитном §-у 4 полиц. уредбе, т. ј. да могу казнити само за оне иступе, за које је у крив. зак. одређена казна три дана затвора као највећа мера.

Ако се уреди да по општинама буде кметова и писара од потребне способности и одговорности, може им се дати и већа казнена власт.

2, Пресуде полициске за званичне иступе, а ови су већином такви — извршују се сада одмах, по §§ 15 и 16 полиц. уредбе, односно по 4 одељку чл. 3 поменуће измене од 1877. То важи и за добре људе и за крадљивце, скитнице, слуге. Закон није учинио разлику. Има ли да се изврши пресуда полициска за званичан иступ, одмах у затвор лице, ма како оно било одличног владања, само ако нема новаца, одмах да замени; или ако власт неће замену да му прими — а не мора му примити као што ћемо доле видети, — па из затвора нека се жали против пресуде.

Ово би требало заменити овако:

Извршење полиц. пресуда може бити одмах само над осуђенима за иступну крађу и лицима, која су пре тога за кривице осуђивана, те се зна по актима, и по мњењу у општини, да су хрђавог владања. А постоји ли у општини мњење о хрђавом владању, општ. суд и одбор да даду уверење.

Над свима другима да се пресуде извршују, пошто постану извршне; осим случаја какве опасности за већу кривицу, ако се пресуда над осуђеним не изврши одмах.

3, По § 33 тач. б, исте уредбе, и лица, сумњива за иступ, могу бити притварана, па одлежани притвор да им се у казну урачуна.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ово би требало заменити тако, да притварање за иступе може бити само над онаквим лицима, и у оним случајевима, како је речено у претходној тачци за извршивање пресуда пре него што су добиле извршну моћ.

4, §-у 318 крив. зак. о замењивању казни да се дода: али кад осуђени понуди новац ради замене казни затвора, власт је дужна ту замену одобрити; јер по садашњем тексту остављено је власти на вољу да замену учини: „ако нађе да кривац по чему то заслужије“. Ако она неђе, затвара се сваки, ма колико одличан грађанин био.

5, § 327 тач. 1-ва крив. зак. наређује: да се казни са 15 дана затвора сваки, који неби дошао без довољног узрока, кад га позове полиц. чиновник, или кмет, или ко други у име власти. Није речено, који су то послови, по којима лица морају отићи власти кад их позове. Могу се потребе за позивање просто измишљати, и тако кривице стварати.

Не може бити кривице, ако ко не дође власти на позив, кад га зове ради његова права и користи

Требало би овде, бар у крупнијим потезима именовати послове, по којима власт може позивати лица.

6, §§ 342 и 342 а треба да прецизирају шта је то скитња, а шта живот без занимања. По нашем мишљењу скитати и бити без занимања, то је једно исто према лицима, која морају да зарађују свакидашње издржавање.

Ова два §-а засепају у питање о државном благостању, — о управи и полицији сиротињској.

Још стари Евреји морали су сваке треће године давати десетак своје жетве за удовице и сирочад. Усеве с увратина сопственици нису смели збирати, него су остављали да их обере сиротиња и т. п.

Ту дужнос, у први мах моралну, а доцније државно-правну, наслеђивали су векови. Установа Едила у староме Риму, била је управа и полиција за храну и сиротињу.

Савремене европске државе имају уређену сиротињску управу и полицију, која и митује узроке беспослицења.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ако је лице невино, и хоће да ради, упућује га где може наћи рада и зараде.

Ако је порочно, избегава рад, воле да лењствује, те је опасно по личну и имовну безбеднос, предаје га радницима за принудан рад.

Ако је лице по чему — због болести или старости, — неспособно за рад, а нема ко од родбине да га издржава, сиротињска управа стара се о њему.

У нас нема савременог уређења полиције, па ни нарочите њене гране — сиротињске, као што треба. Па опет каже се за некога да је беспосличар, кад не може да нађе рада, јер та нема; или и кад је неспособан за рад.

У нас се зна само за прогањање оваквих, често невиних лица. Влас гледа да је такво лице само даље од ње.

Могу разна лица бити оглашавана за скитнице, и да су без занимања, и онда кад имају одкуд да живе; а иду из места у место — путују — по разним невиним пословима, на пр. да виде извесне пределе; да, ради поправке здравља, удишу ваздух извесне каквоће и т. п. И таква лица, ма и домаћи поданици, могу бити прогањана, односно натраг враћана у своју општину.

Прогањање, осим страних поданика, просто треба укинути. Њиме се не постиже никаква корист. Много је лакше водити рачуна о неком лицу онде, где је већ познато: а готово није ни могуће извршивати пропис о прогањању. Често читамо у новинама да се после два-три дана, од прогнања, опет у Београду појавило прогнато лице. А познати су нам случајеви, да лице, које се прогони, побегне испред сироводника, пошто му отме сироводно писмо и ишамара га. Ова прогањања често се врше и морају вршити преко општинских судова. Кмет одреди каквог аљкавог — лабавог сироводника, те му прогоњени побегну и оду где им је воља, а не где власт хоће.

7, §§ 357 т. 3 и 359 т. 3 о измишљању и разношењу лажних гласова онеспокојавајућих, и о опорочавању наредаба и поступака власти, треба такође да се објасни.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Било је случајева, да су према овим прописима узимани на одговор људи и за разговоре о вестима, које су чули да се читају по новинама, па пр. да ће се променити министарство, да је Бонту својим банкротством оштетио Србију ит.п.

У питања о јамствима за слободу иде и то: којој власти да се апелује против полициских пресуда.

Што се тиче тога питања, треба нам само толико рећи, да по оној теорији, по којој казнена власт за извесне иступе, а то смо поменули напред, припада полицији, — да по тој теорији и жалбе на полициске пресуде имају се давати вишој управној власти. То је, бар, правило.

* * *

Наговештавали смо напред, па ево и на свршетку ових чланака велимо: свеколико ујамчање слобода стоји у свези са претресом и реформом главнијих државних установа; а ми рекосмо ове неколике речи само о ономе, што је сада нужно, и што би доста помогло збиљској штитби слобода, до остварења главних рефорама.

Рекосмо ово у искреној љубави према отачаству и општој срећи. Рекосмо колико мислисмо да је право и да може бити корисно, а да нам се не пребаци: да мисао о личној слободи толико неумерено и једнострано заступамо, као „да је свако лице по себи савршено биће, природни центар света, да је Бог, чијом је вољом све створено што је око њега; и од воље кога зависи све остало.“

Напослетку имамо да напоменемо још ово:

Павле Сунделин, државни тужилац у Фридебергу, у Немачкој, пишући реформу за општи немачки поступак кривични, казао је, између осталог, и ово: „*више ваља положити важнос на избор врлих, способних, вредних, уопште добрих чиновника него на правила и шеме*“...¹⁾

А како у томе погледу бива код нас, ствар је позната....

¹⁾ Помињана напред Habeas-Corpus-Acte, стр. 88.

О Т Р Г О В А Ч К И М П О С Л О В И М А

И П И Ш Е

Ђорђе Ил. Ђорђевић

проф. тргов. права

(Наставак)

Б. О пословима, који се сматрају за трговачке према лицу које их предузима.

Овде има да се одреди природа обвеза једног трговца, а ово је потребно тим пре, што ово није у закону тачно одређено.

У §. 16. устројства трговачког суда прописано је ово:

„Трговачки суд судиће: 1. О свима парницама односећима се на уговоре и поравњања због трговине између трговаца, занатлија и банкарџ.“

У §. 17. стоји ово:

„Закон сматра као трговачки посао: 2. Сваки уговор или поравњење између трговца и трговца: осим ако се докаже, да уговор или поравњење није због трговине учињено.“

Из самих ових законских прописа види се, да један трговац може предузимати и такве послове, који се не тичу његове трговине, и који нису трговачки за њега као што нису ни за сваког другог грађанина. Тако, трговци купују храну, шиће или и друге ствари за своју личну и кућевну потребу. Овде истина постоји обвеза једног трговца, али ова обвеза није трговачка, јер ове ствари није купио у цели препродаје, већ за своју потребу, и онда је грађанска обвеза. Ово је изречно прописано у т. 2. §. 19. устројства, које гласи: *„Не спадају у надлежност трговачког суда: 2. Парнице подигнуте против трговца за исплату рана, шића или ствари купљених за његову кућевну потребу.“*

То је исто случај и са другим пословима који су чисто грађански, и које трговац може предузимати као и остали грађани на пр, деоба наследства, поклон, продаја и куповина непокретности ит.д.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Услед тога и постављено је правило, да својство трговца, не утиче на сва његова предузећа, и да се трговачки карактер има одрећи оним његовим радњама, које су стране његовој трговини и не улазе под одредбу §. 17. устројства. На против, сви они послови, које трговац предузима, и који имају за непосредни предмет експлоатацију његове трговине, трговачки су, ако улазе под одредбу §. 17. устројства.

Не може постојати сумња о природи неког посла, који је извршио један трговац. У ком смислу онда да се реши такав случај? Да ли се претпоставља да је сваки посао, који трговац предузима, трговачки посао, или није трговачки посао?

У праву усвојена је прва претпоставка, а ево из којих разлога. Кад је извесно лице трговац, онда и већина његових радња тичу се његове трговине, па за то увек, кад се из околности јасно не види грађанска природа посла, онда се са основом може претпоставити, да је трговац, који је те послове предузео, то радио у интересу своје трговине и као трговац. С тога је наука и поставила правило: да све обвезе једног трговца сматрају се да су имале за предмет упражњавање трговине коју води; ако противно не излази из природе предузећа, из напомене у уговору или из околности које су пратиле то предузеће. Белгијски законик сматра за трговачке обвезе све обвезе трговаца, ако се не докаже да су имале за узрок нешто што је страно трговини. То исто прописује немачки законик у чл. 274. То је исто случај и по нашем праву, јер се у алинеји другој т. 2. §. 17. каже ово: „осим ако се докаже да није због трговине учињено,“ а то значи, да закон претпоставља да је посао закључен за трговину.

Но горња претпоставка може се обеснажити противним доказом. Само је питање, да ли је овај против доказ допуштен против свакога, или само против оних, који су знали или требали да знају природу предузетог посла или радње. Пример: једно лице постало је савестан притежалац извесне тражбине, за коју се држало да је трговачка, према својству

дужника. Да ли дужник и према том савесном притежаоцу може доказивати да није трговачки одговоран?

У науци постојала су разна мишљења, али је данас одржало превагу ово: треба пазити на то, да ли је обвеза гласила на име извесног лица или просто по налогу. У првом случају допушта се доказ,¹⁾ а у другоме не допушта.

Ово што смо доведе изложили важи за трговце, без обзира на то ко је поверилац, да ли је поверилац трговац или није трговац. Трговци врло често купују у цели препродаје робу од нетрговца, и у толико нису тачне одредбе §. 16. и т. 2. §. 17. устројства, у којима се говори само о обвезама између трговца и трговца.

Трговци предузимају, даље, и такве послове, који не улазе у ред послова са којима се баве, али стоје у блиској вези са њиховом трговином. Тако, трговци често купују и такве ствари, које немају намеру препродати, али које потребују за своје трговачко или индустријско предузеће на пр. коње и кола за пренос своје робе, књиге трговачке, дућан, потребне просторије за радионице и слагалишта.

Ове куповине, саме по себи, нису трговачки послови, јер не долазе под одредбу т. 1. §. 17. устројства. Да ли не добијају трговачки карактер услед тога, што стоје у блиском односу са његовом трговином? Подељена су мишљења. Једни то одричу, и ова је теорија превлађивала приликом редакције француског трговачког законика. Али данас је усвојено противно мишљење, по коме: прво мишљење није рационално, што ништа није природније до огласити сваку обвезу трговачку за трговачку, чим је везана за трговину, а за то говоре још они разлози, са којих је усвојено трговачко судство. Но ни ово мишљење не ослања се потпуно на текст закона. У закону су употребљени општи изрази. Тако у §. 16. устројства каже се, да ће трговачки суд судити о парницама *због*

¹⁾ Ово одговара пропису §. 868. грађ. зак. по коме, при уступању, рађа се обвеза нова између уступитеља и пријемника, а обвеза уступљеном остаје иста.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

трговине између трговаца... а у т. 2. §. 17. између трговца и трговца. Није тешко појмити, да се ови прописи не могу примењивати од речи до речи, и да се они имају ограничити само на обвезе трговца предузете у том својству, али, чини нам се да је неоправдано, ићи још и даље, стављати ново ограничење и тврдити, да би обвеза била трговачка, треба да може доћи под одредбу §. 17. устројства.

Горњи прописи не би имали никакав смисао, и требало би их избрисати из закона, ако неби имало разлике између трговца и нетрговца, сем претпоставке усвојене у §. 19. устројства §. 19. даје решавајући аргуменат. Он одузима од надлежности трговачког суда парнице подигнуте противу трговца за исплату хране, пића и осталих ствари, купљених за његову личну или кућевну потребу (в. т. 2. §. 19). Следствено, ако би храна и ствари биле купљене у цељи трговине, онда би се тужба имала подићи код трговачког суда, без обзира на то, шта је трговац урадио са тим купљеним предметима, да ли их је продао или није. — Овде се, и то умесно, онај који ради као приватан човек, противставља ономе, који ради као трговац, и не прави се никака разлика између радња, које је предузео трговац у својству као трговац. То се види и отуда, што се свака меница, издата, примљена или пренета од трговца, сматра да је потписата за његову трговину. С тога је и постављено правило, да су обвезе, које је предузео трговац по делу своје трговине, трговачке, а није решавајуће да ли ти послови долазе и под одредбу §. 17. устројства. И по чл. 273. немачког законика, све радње једног трговца трговачки су послови, кад се те радње тичу његове трговине.

Француско правосудство, после дугог колебања, усвојило је горње начело, које се оснива на у науци, названој *теорији споредности*.

По овој теорији, споредна радња треба да се окарактереше главном радњом, за коју је споредна радња везана. Споредност прати судбину главног. Ово правило повлачи многобројне правне последице. Примењено на поделу послова, на

трговачке и нетрговачке послове, значи: да један посао, који је предузео трговац у интересу своје трговине, треба сматрати за трговачки, и ако не би у себи сједињавао све оне карактерне знаке, о којима је било говора приликом објашњења т. 1. §. 17. устројства.

Законодавац усвојио је ову идеју у закону. У т. 1. §. 17. и §. 16. устројства, оглашава за трговачке све обвезе између трговаца, занатлија и банкара. Но ова и сувише општа одредба, ограничена је т. 2. §. 19. по којој, не сматрају се за трговачке послове куповине које врше трговци за своје личне и кућевне потребе. По томе, кад лебар купи буре вина од винарског трговца за своју кућевну потребу, онда то није трговачка куповина.

Приликом кад је рађен француски трговачки законик, врло је добро примећено, да треба комбинирати горње прописе (т.ј. прописе т. 2. §. 17, §. 16. и §. 19), па ће се доћи до овог закључка, да је законодавац горњим прописима хтео ово казати: да су обвезе, између трговаца, трговачке, ако се тичу њихове трговине.

Но да ли се због овога треба у опште допустити теорија споредности и поставити за правило: да је сваки посао или обвеза, коју је предузео трговац за своју трговину, тим самим трговачки посао или обвеза?

Постоје два система. По првом систему, *не може* се допустити за правило, да је сваки посао (радња или обвеза), трговачки, кад је исти предузео трговац за своју трговину. Ово за то, што у закону нигде није постављено ово начело.

По другом систему *може*. Ако би се усвојио први систем, онда се не би могло дати рационално тумачење §§. 16. 17. и 19. устројства. У т. 2. §. 17. изречено је правило: да се све обвезе између трговца и трговца *сматрају за трговачке, ако се не докаже, да нису учињене због трговине*. За што би законодавац постављао ово правило у закону. Ако се хоће од речи до речи да примене прописи §§. 16. 17. и т. 2. §. 19, онда би се у исто време нерационално раширавао и ограничавао трговачки карактер појединих послова. Све

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

обвезе између трговаца, трговачке су, изузимајући куповине учињене за личну и домаћу потребу. То прописују горњи параграфи. Зар не треба разумети под горњим изузећем, не само куповине, које предузимају трговци за своје личне и кућевне потребе, дакле за потрошак, већ и друге, које се не тичу њихове трговине, на пр. кад један трговац од другог трговца купи кућу. Нема никаког основаног разлога да се поставља разлика између оваких куповина, а то је признато приликом претреса француског законика, и изречно напоменуто, да није трговачка обвеза, кад један трговац купи од другог трговца *прозоре за своју кућу*. *Отуда се и дошло до уверења да треба допунити §§. 16. и 17. и допустити негативну формулу коју усваја наша теорија, то значи: да и између трговца и трговца, оне обвезе које се не тичу њихове трговине, нису трговачке (в. алинеју 2. т. 2. §. 17).*

Сад да поставимо позитивну формулу: једна радња (или обвеза) коју је предузео трговац и која се тиче његове трговине, биће трговачка за њега, ако је ту радњу предузео са трговцем. О том не може постојати сумња према пропису §§. 16. и 17. Да ли се може, за ту исту радњу, рећи да ће бити нетрговачка, ако је предузео са нетрговцем? За што и по чем? Исти посао, предузет од истог лица и у истој цели, да буде трговачки или нетрговачки за то лице, према својству лица са којим је тај посао предузео! На пр. Један трговац купи за своју трговину од другог трговца, који са тим тргује, вагу, сто за бројање новаца и т.п. онда он врши трговачки посао; а ако те исте ствари купи од нетрговца, онда не врши трговачки посао! Очевидно је да се ово не може допустити. На против, мора се признати, да онај који купује ствари потребне за своју трговину, врши трговачки посао; јер и ако се у извесном послу не види намера спекулирања, опет и онај посао улази у круг његових спекулација, јер и тај издатак имаће за дејство, припомоћи му да његове производе прода са већом коришћу, и улази у рачун његове продајне цене и процента, са којим он продаје своју робу.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Што је казато за послове, то исто важи и за уговоре које закључује трговац. Сви уговори, ако се противно и докаже, сматрају се да су учињени за његову трговину.

Но са теоријом споредности не сме се ићи тако далеко, као што раде неки шисци, и допустити, да се трговачки карактер призна и таквим предузећима, којих је природа по самом закону, чисто грађанска. Така предузећа која се тичу непокретности, пошто су грађанске природе, не могу се ни споредно сматрати за трговачка предузећа ма да стоје у вези са трговином. Било би апсурдно огласити за грађански посао оно предузеће, које је управљено непосредно на прибављање непокретности, а за трговачки кад је то прибављање само споредно везано за трговачко предузеће. По том, куповина или узимање под закуп непокретности, а у цели упражњавања какве трговине или индустрије, чисто је грађански посао.

(Свршиће се.)

ИЗ СУДНИЦЕ

VIII

Држава није дужна да накнади штету закупуу брода кад се ирекине саобраћај услед наређене оправке дотичног пута.

(ОДЛУКА ОПШТЕ СЕДНИЦЕ КАСАЦИОНОГ СУДА)

Д. К. поднесе суду тужбу противу наше државе за накнаду штете, показав, да му је тужена страна дала брод сталашки на Морави под закуп за једну годину дана а за цену од 2400 динара годишње, о чему је са њоме писмени уговор закључио. Даље, да је тужена страна у току тога закупа наредила грађење друма Сталаћ-Крушевац и због тога обуставила сваки саобраћај на томе путу, што тврди и сама објава начелства окр. крушевачког од 17 Децембра 1884 г. која је печатана у званичним новинама бр. 278, и објава од 25 Јуна која је такође печатана у званичним новинама. Поднео је дотичне бројеве тих новина. Па како је држава, дајући поменути брод под закуп, дужна да обдржава слободан пролазак преко моста, а међутим

она то није учинила, него је званичним наредбама обуставила у два маха саобраћај, те тиме створила могућност за штету закупца моста, тражио је, да суд осуди тужену државу, да му плати у име накнаде штете за неупотребљавани мост за време од 17 Децембра 1884 до 25 Јуна 1885 год. 3600 динара и да му накнади плаћену таксу и парничне трошкове.

Да је држава израду овога пута наредила, поднела је тужилачка страна дотично решење министра финансије и решење начелства окружног. А да тражена накнада није претерана, поднела је уверење шефа станице Ђунишке којим се тврди, да је за време обустављеног саобраћаја дошло 47 и отпутовало 170 вагона натоварених у тој станици, а за утоваривање и истоваривање тих вагона нужно је најмање 4000 кола, која би морала у два маха преко моста прећи, зашто би закупца по тарифи наплатио 2400 динара, осим за прелаз других кола, пешака а и за знатан прогон стоке, што је све на поменутоу као даљу станицу одвраћено због забрањеног саобраћаја на путу Сталаћ-Крушевац; али ако се нађе, да је ова накнада претерана, тужилац је предложио, да се она вештачки оцени.

На ову тужбу тужена страна одговорила је, да тужиоцу није дат под закуп и пут него само мост, и да држава, оправљајући пут, није ништа учинила да би према тужиоцу по закону за штету одговорна била. Даље, да се накнада штете може тражити само поводом кривце или неизвршењем уговора, а тужилац не даје доказа да је тужена страна осуђивана па да би му штету накнадити морала, нити се из уговора види, да је на ову накнаду штете обвезана.

Како пак тужилац признаје, да је мост употребљавао и да није било савршенога прекида саобраћаја на друму, — кад би му се и мимо уговора досудила тражена накнада штете, онда би он по томе истом основу и праву могао тражити од државе накнаду и за оправку друмова који воде из Куршумлије, Крајева и Јосаничке бање, јер и њима идући, путници морају пролазити и роба се мора преносити преко сталаћеског моста. Па кад држава ни за какве своје интересе није оправљала сталаћески пут, него је то по дужности чинила у јавном интересу а без обзира на закупце бродова — излази да тужилац нема права у основу на тражену накнаду.

А кад тужилац ни количину штете не доказује, пошто тражи вештачку оцену, чему нема места по томе, што би вештачко казивање само на заклетви основано могло да важи, — оставља суду да цени: могу ли се вештаци заклетити на нешто, што ни тужилац не уме да одреди.

Уверење шефа Ђунишке станице не вреди, јер су шефови служитељи приватног друштва, па такве сведочење, од приватног лица

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

издате ван суда, немају вредности; а и да је пред судом издата не би имала вредности што је спорна вредност већа од оне која се сведоцима доказује, зато тражи да се тужилац одбије од тражења накнаде.

Према овоме првостепени суд нашао је:

„Да тужилачка страна поднетим уговором о закупу брода сталаћског, а ни иначе није доказала, да јој је тужена страна уз брод дала под закуп и друм између Сталаћа и Крушевца, одакле доводи своје право на тражену накнаду штете, нити је пак доказала, да се држава ма у коме па и у овоме случају обвезала на накнаду штете, дакле, није доказала збића на којима оснива своје право,“ — па зато на основу § 178 грађ. суд. пост. и § 98 истог закона и пресуди: да се тужилац одбије од овога тражења.

А апелациони суд, по незадовољству тужилачке стране, нађе: да је ова пресуда према основу тражења (накнада штете) а према § 700 грађ. зак. и тач. 3 § 304 грађ. пост. на закону основана.

Касациони суд по жалби тужиоца и рассмотрењу акта, у своме III одељењу 13 Априла 1887 Бр. 1393. нађе: да пресуда апел. суда не одговара закону: „јер кад се из српских новина, поднетих од стране тужилачке, види, да је тужена страна одиета наредила грађење друма Сталаћ-Крушевац и нарочитим наредбама одбијала путнике од пролаза, услед чега је био обустављен сваки саобраћај на томе путу до његове оправке, то је суд апелациони погрешно што тужиоца од тражења накнаде одбија, пошто је друм саставни део у закуп дане скеле, која се без њега не може употребити, па је зато држава као закуподавац у начелу одговорна накнадом за прекинуту или пометену употребу закупног добра на основу §§ 554, 681 и 682 грађ. зак.“ — па зато пресуду апелаци. суда поништи.

Апелациони суд не прими ове примедбе са ових противразлога:

„Из закупног уговора брода сталаћског на Морави од 1 Новембра 1882 г. што га је тужилац поднео за доказ у тужби, не види се, да се тужена држава обвезала, да ма какву накнаду даје тужиоцу као закупцу брода сталаћског, ако би она пролазни друм до тога брода водећи оправљала; а кад тога нема онда тужилац у основу нема права на накнаду, јер из тога, што је држава по објави начелства крушевачког у званичним новинама предузела оправку друма од жељезничке станице сталаћске па до Крушевца, не може се извести, да је тужилац као купац имао штете а још мање да може тражити да му је држава накнади; једно што је држава предузимајући оправку друма сасвим савесно радила: да се путовање преко тога друма олакша, а према томе и јачи саобраћај учини, што је свакојако корисно за тужиоца као закупца реченога брода, а друго што је оправка реченога друма, како се из поменутих српских новина види, чињена

у зимско доба почев од 17 Децембра 1884 год. кад је најмањи саобраћај на томе путу, и треће, што и код вршења оправке друма није сасвим искључен пролаз преко истог, пошто сама објава начелства у 142 бр. речених новина тврди, *да су многи путници у последње време по овом путу отицели да идују*; а према овоме тужилац не може према последњем одељку § 703 имати право на накнаду штете од тужене државе, коју иначе није ничим и ни у колико доказао. —

И касац. суд у својој општој седници 30 Маја 1887 г. Бр. 1957 по рассмотрењу пресеуде и примедоба свог III одељења нађе: да су ови противразлози апелац. суда закону саобразни, па зато горњу пресуду апелационог суда и прогласи за снажну.

Саопштио М. Дамјановић.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Таганцевъ Н. С. Лекцији по руском у уголовному праву, читанья. Часть общая. Выпускъ I С. Петербургъ (въ государственной типографіи) 1887 8-о XIV 80.

Писац, ђак немачке школе и већ од двадесет година професор „императорскога училища правовѣдѣнїа“ као и универзитета петроградског, стекао је већ својим ранијим радовима у својој отаџбини међу стручњацима врло угледно место. Особиту су пажњу привукли на себе: „О преступленїяхъ противъ жизни по руском у праву“ (две свеске) 1870—71 и „Уложеніе о наказанїяхъ уголовныхъ и исправительныхъ 1885 г.“ Последње је дело за кратко време доживело пет издања. Књига, чији смо ми наслов исписали садржи један део предавања из казненог права, и поред свега тврђења пишчева да његов „курсеъ общей части въ основныхъ своихъ положенїяхъ оставался неизмѣняемымъ съ 1873. г.“ дело је израђено према најновијем стању казнене науке, а писац се није ни у колико ограничио на руску науку и законодавство, већ је особитом марљивошћу употребио најновије тековине како законодавства тако и науке у западној Европи.

Огромна величина руске царевине а нарочито разноликост ступња образовања њених становника узрок су, те се у Русији не може ни да мисли на један општи казнени законик. Докле ми у њеним северо-западним покрајинама наилазимо на чисту европску културу и законодавство, дотле се на истоку па чак и код Малоруса на југу срећемо с првобитним народним суђењем по обичајном у праву. По овоме

се суди и поред постојећих закона. Но исто тако као у пространом колебљиво је руско казнено право у свом временом развиту. На стр. 141—207 свога дела даје нам писац у уском обиму врло интересантну слику тога развита, у коме се нарочито у последње време осећа борба словенскога с римско-германским духом у казненом праву. Ми се на жалост не можемо овде задржавати на том пишевом излагању, јер би нас то одвело у појединости, а ми би хтели да будемо што је могуће краћи.

Увод (стр. 1—26) садржи (§ 1): преступно дело као предмет проучавања и (§ 2) методе изучавања с књижевним помоћним средствима. *Прва глава* (стр. 27—93) се бави општим појмовима преступних дела, при чему § 1 обухвата преступно дело као неиспуњење норме, § 2 услове преступне повреде правне норме. Ова се карактерише као „дѣяніе, посягающее на охраненный нормою юридическій интересъ“; § 3 бави се даље повредама у опште и казнено-правним посебице, § 4 казненоправном и приватном неправдом и § 5 поделом и поступношћу казнимих дела. Писац се придружује данашњој науци и дели казнимих дела у злочине, преступе и испуне, међутим пројекат руског казног законика рађен 1847—1857 био је усвојио поделу ових дела само у две врете, што у осталом чини поред осталих и нови пројекат италијанског казног законика. У *другој глави* (стр. 93—380) излаже се наука о казним нормама. Овде се бави § 1 казненоправним изворима и њиховим узајамним односима а § 2 казним законима и његовим елементима. Теорију о казним нормама развио је први *Биндинг* (сада професор казног права на лајпцишком универзитету) у своме чувеном делу „Die Normen und ihre Uebertretungen (две евеске). Наш писац се може с потпуним правом назвати присталицом или ако хоћете једномишљеником Биндинговим. Па ипак он од последњег у неколико одуштаје тврдећи „да је норма увек логична али не увек фактична претпоставка казног закона; она може постојати независно од казног законика у виду норме обичајног права или ког другог закона, али она може бити тако исто нераздвојно спојена с казним законом, тако, да се из њега само и распознати може.“ Према томе казни законик често ствара саму норму и казну за њену повреду што Биндинг пориче (стр. 108—109). Следећи §§ 3—13 баве се поред поменутог ступањем у живот и укидањем казног законика, одношјајима између општег и посебних казних закона, узајамним одношјајима казни. закона замењујућих један другог, месним дејством казни. закона и т. д. У свима овим питањима држи се писац с малим изузетцима општега мишљења, које у европској науци о њима влада. Ми се овде не можемо упуштати у појединости већ и с тога, што за њихово теориско разуме-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вање и потпун суд треба сачекати док цело дело изађе. Ако се „позори познаје дан,“ онда ово дело много обећава и браћа Руси могу се њиме поносити.

М. Р. В.

Б Е Л Е Ш К Е

Стецишта и продаје имања на јавним лицитацијама од 1 Новембра 1886 до 1 Новембра 1887 године. — У то време отворено је у Србији 290 стецишта, а дигнуто је 90. Продато је 1727 имања. По окрузима било је овако:

окр.	алексиначки	отвор. стеч.	4 дигн. стеч.	2 прод. имања	14
„	београдски	„	„	—	124
вар.	Београд	„	„	—	130
суд	трговачки	„	„	8	—
окр.	ваљевски	„	„	6	163
„	врањски	„	„	—	18
„	књажевачки	„	„	3	13
„	крушевачки	„	„	5	45
„	крајински	„	„	6	43
„	крагујевачки	„	„	2	104
„	нишки	„	„	18	87
„	пиротски	„	„	3	15
„	подрински	„	„	1	52
„	пожаревачки	„	„	8	112
„	руднички	„	„	5	83
„	смедеревски	„	„	4	76
„	топлички	„	„	3	14
„	ћупријски	„	„	4	98
„	ужички	„	„	1	142
„	црноречки	„	„	4	47
„	чачански	„	„	6	106
„	шабачки	„	„	2	119
„	јагодински	„	„	1	122
			290	92	1727

Било је отвор. стеч. код Јевреја у нишком окр. 9, у пиротском 4, у пожаревачком 2, у шабачком 1, у Београду 15; свега 31.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Казнени завод у Зеници. — У првој свесци *Бранича* за ову годину, стр. 61, саопштио је г. М. М. Ж. нашим читатељима, да је у Зеници, у Босни, подигнут нов казнени завод који је удешен за примену поступног прског казног система, а управник му је познати стручњак г. Емил Тауфер. У сарајевској „Просвјети“ налазимо сада детаљни опис тога завода, који је, како „Просвјета“ вели: „не само по своме спољашњем облику, него и по унутрашњем уређењу и намештају, до сада најмодернији: завод у нашој (овде „Просвјета“ замишља Аустро-Угарску) монархији.“

И у нас почело се радити на реформи казних завода, а г. Димитрије Маринковић као министар правде започео је био радити и на томе да се подигне, мислимо у Добричеву, модерни казнени завод. То би заиста требало што пре учинити, не жалећи трошка, на у прилог томе ево доносимо „Просвјетин“ детаљни опис казног завода у Зеници, и ако је кратак:

„С предње стране, према жељезничкој прузи, подигнута је зграда за канцеларије и касарну; зове се управитељствена зграда. На истој је и улаз у завод. Одмах иза те зграде у оквиру зида, који опасује завод а висок је 4½ метра, подигнута је главна зграда на кључ са три крила, тако звана трокућа за робљиаше, гдје је намјештено 40 гвозденијех ћелија, и осам собица за заједнички затвор за по пет људи, који ради своје тјелесне слабости нијесу способни за самотни затвор. С десне стране главне зграде, или тако зване трокуће, према жељезничкој прузи, подигнута је зграда за самотни затвор; с лијеве стране зграда за болницу, а иза трокуће господарствена зграда, гдје је намјештена кухиња, бања, љекарница итд.

У оквиру зида саграђена је још радионица за разне занате, за тим кућа за парни строј и жрвањ, па магаса за брашно, за даске, за ватрогасне сивре итд., а градиће се ваљда још ове године, православна и кат. црквица, цамија и школа.

Изван оквира зида, с јужне стране завода, саграђене су још двије кућице, тако звани посредни завод, гдје долазе они осуђеници, који су претрпјели најмање половину казне, и код којих се увидило, да су мирни и да су на путу побољшања, те код којих је ушљед тога искључена сумња, да ће угећи. У једној од тих кућица настањени су они осуђеници, који се баве искључиво рационалним обрађивањем земље, а у другој они осуђеници, који раде разне занате. У тај посредни завод саграђена је стаја за коње и за сјено, а остале господарствене зграде градиће се још ове године.“

Г. М. М. Ж. изнео је онда мисао, да би требало послати у тај завод два-три наша млада чиновника да се изобразе за управу и

администрацију казних завода, у толико пре, што се г. Тауфер показао вољан да их у томе изобрази. — Понављајући ту мисао, ми додајемо, да би требало послати те чиновнике и за то у зенички казнен завод, што су у њему затвореници српске народности, дакле, студирали би исти осуђенички елеменат који пуни и наше казнене заводе.

В Е С Н И К

Народна скупштина. — Указом Његовог Величанства Краља од 19. пр. месеца отворене су седнице редовне Народне Скупштине, која је сазвана за 1887-му годину.

За председника Народне Скупштине постављен је г. Риста Поповић, а за потпредседника г. Паја Вуковић, који су народни посланици.

Осим до сада постојећих одбора, законодавног, финансиског и одбора за молбе и жалбе, ова скупштина установила је још и одбор за војне и одбор за економне ствари ради бржег отправљања својих послова.

* * *

Награђен темат. — У првој свесци Бранича за ову годину, ми смо јавили нашим читаоцима, да су поднесена три темата управном одбору удружења јавних правозаступника услед расписане награде за најбољу израду ове теме: Показати узроке са којих су недовољна садања законска наређења о личној безбедности у Србији, и предложити формулисане одредбе које треба о томе узаконити и у материјалноме и у формалноме праву.

Комисија за оцену тих темата свршила је свој посао, па је реферисала одбору: да је најбоље израђен темат који носи мото: „Правда је темељ, на коме почива слобода народа, и сретан је онај народ, који уме да поништи све што подрива овај темељ.“ — Реферат комисије донећемо у идућем броју.

Награђени темат израдио је г. *Алекса Радуловић* полициски комисар.

Чланови удружења добиће расправу г. Радуловића бесплатно, као засебно издање дружинско; а иначе може се добити у уредништву Бранича и у београдским књижарама В. Валожина, П. Турчића и А. Пурића за 80 дин. пара.

* * *

Јавни правозаступник. — Г. Марка С. Ђуричића, у оставци писара судског, који је положио правозаступнички испит, министар правде, на основу §§ а 3-ег и 19-ог закона о правозаступницима, поставио је за правозаступника за округ ваљевски.

И С П Р А В К А

У расправи г. Јов. Милићевића: Habeas-Corpus Акта, коју смо донели у овоме броју, поткрале су се следеће погрешке: На стр. 201 у 15-ом реду оздо место *Само-човек* треба читати: *Сам човек*. На истој страни у 2-оми реду оздо место *мора бити* — треба читати: *може бити...* На стр. 202 у првоме реду озго место *савременија правна заштита* треба читати: *савршенија правна заштита*. На стр. 203 у 8-ом реду оздо место *неке* треба читати: *неколике*. На стр. 211 у 6-ом реду оздо место *прешло* треба читати: *прешно*. Молимо читатеље да ово прибележе на дотичним местима

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

Н. С. у П. — Ми би се примили да дамо укоричити Бранич за прошлу годину, који желите да купите, али то можемо учинити само ако се више њих јаве из вашег места са истом жељом, јер је тако и јевтиније и мање времена губимо око тога посла.

М. В. у Ћ. — Ваш рукопис примили смо још у почетку Фебруара. Спис нисмо могли до сада печатати због нагомиланог материјала који нам из раније на расположењу стоји. Изићиће у Мају.

П. О. у В. — Жао нам је што вам не можемо жељу испунити. Бар да сте измирили дуг за прошлу годину.

А. А. у Б. — Видите о темату данашњи весник.

Ѕ-у у Н. С. — Зар код толиких правозаступника српске народности решисте се само вас 2—3 да примате Бранич! А што „они“ ваши листови неће ни да га приказују?

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Н А Г О М Е Н А

Претплатницима за Јануар—Април истиче претплата крајем овога месеца. Опомињемо их да обнове претплату на време, да им неби обуставили пошљање Бранича, јер га никоме на вересију не дајемо.

Бранич стаје:

за годину	20 динара
за 4 месеца (Мај—Август)	7 „

В а н С р б и ј е:

годишње	24 динара у злату или 12 фор. а. вр
за пола године	12 „ „ „ „ 6 „ „ „

Имамо све до сада изишавше бројеве у овој години. Имамо и оне од прошле године и продајемо их за 20 динара.

Новац, без којег претплата не вреди, треба слати непосредно уредништву Бранича: Београд, Краља Милана улица, бр. 1, спрат II, десно.

Уредништво је отворено од 6—7 часова по подне, сваки дан осим недеље и празника.

Уредништво Бранича

власник:

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

ЂОРЂЕ А. ЈЕНАДОВИЋ

јавни правозаступник